

Wittmann Mihály

Balásházy János, a hazai agrárfejlődés úttörője

Százötven éve, 1857-ben hunyt el Balásházy János akadémikus, az agrártudományok elméletének és művelésének jeles szakértője, politikus, közíró. Sátoraljaújhelyben született 1797. március 8-án, nemesi családból. Tíz éves korában teljes árvaságra jutott. A Szilágyságból elszármazott köznemesi családnak a Hegyalján szőlőföldje volt, több jobbágytelekkel és majorsági birtokkal rendelkezett. Édesapja borkereskedéssel is foglalkozott. Az árvák vagyonát Balásházy József gyám-gondnoksága alá helyezték, aki azt igen könnyelműen kezelte. Középiskoláit a Sárospataki Református Kollégiumban végezte, majd Lőcsén és Kassán jogot hallgatott. 1816-ban a keszthelyi Georgikonba ment gazdaságot tanulni. Egy év után megvált az intézettől, s hazatért. Három évi gazdálkodás után rövid ideig Pesten volt ügyvéd, hogy a jogban megfelelő gyakorlatot szerezzon. Gazdaságát azonban tovább vezette. 1821-ben megnősült, házasságával anyagi viszonyait is szeretne volna megjavítani. A várt örökség azonban elmaradt.

1827-ben szolgabíró lett a zempléni kerületben. Kossuth Lajossal együtt részt vett az 1828-as országos összeírás lebonyolításában. A konzervatív erők támadása miatt, amelyek megjelent politikai jellegű műveit tették célba, arra kényszerült, hogy 1833 végén elvállalja gróf Vay Ábrahám tiszántúli birtokainak jószágigazgatói tisztét. Ezért 1835-ben véglegesen Debrecenbe

költözött. Súlyos betegsége és felesége halála miatt azonban 1836-ban megvált tisztségétől. Maradék vagyonát értékesítve Debrecenben kisebb házat és az elepi határreszen közel 35 katasztrális hold földet vásárolt, amit később 70 holdra növelt. Népes családjának eltartása, közírói tevékenysége, másfelől az 1840-es években egymást követő rossz termések miatt a kezdetben mintaszerű gazdaságból nem tudta a szükséges jövedelmet kihozni, ezért csődöt kellett kérnie maga ellen. Ismét Vay Ábrahám mentette meg: újra megbízta a jószágkormányzói teendőik ellátásával. Évi 3000 forint feletti jövedelmével sikerült adósságait rendezni, így az ellene indított csődpert megszüntették. 1853-ban ismét visszavonult birtokára, gazdálkodni akart, súlyos betegsége azonban meggátolta ebben. Birtokát 1855-ben eladva, Földesre, egyik unokájához költözött. Szakírói munkásságát tovább folytatta, 1857. november 17-én, igen nagy szegénység közepette, ún. „vízi betegségben” meghalt.

Balásházy János a zaklatott körülmények ellenére jelentős életművet hagyott az utókorra. Maradandót a politika, az agrártudomány és az agrárismeretek népszerűsítése terén alkotott. Könyvei és cikkei 1824-től jelentek meg. Politikai tevékenységének fénykora a reformmozgalom kibontakozásával esett egybe. Az elmaradottság felszámolásának fontos eszközét ő is az agrártudományos ismeretek közkinccsá tételében látta. De részt vállalt a politika mindenna-

pos küzdelmeiben is. Egy-egy elgondolása megyén túli, országos visszhangot váltott ki. Vonatkozó nézeteit egy évvel Széchenyi *Hitel* című könyvének megjelenése előtt foglalta rendszerbe. A *Tanácsolatok a magyarországi mezei gazdák számára* 1829-ben jelent meg Sátoraljaújhelyben. Könyvében a „honi gazdaságbeli szorgalomnak akadályairól s orvoslása módjairól” szólva Széchenyiéhez hasonló gondolatokat fejtegetett. Az okszerű gazdálkodás feltétele a tagosítás, eszköze, lendítője pedig a hitel. A hitelen kívül – hangoztatta – szükséges a műveltség hathatós emelése, az egyesületi élet kibontakoztatása. Könyve nem ok nélkül kapta meg 1845-ben – Széchenyi *Hitel*ével egyszerre – a Marczibányi-alapítvány jutalmát.

Eszméik és törekvéseik azonossága miatt Széchenyi és Balásházy nevét ezekben az években joggal emlegették együtt, barátok és ellenfelek egyaránt. Balásházy tekintélyét tovább növelte a következő évben (1830) megjelent röpirata, amelyben az akkori adózási rendszerünk elavultságát állította pellengérré. A leleplező röpirat igen nagy visszhangot váltott ki. Balásházy neve a megyei közéletben összekapcsolódott az ifjú Kossuth Lajoséval is. Kossuth már ekkor szónoki, Balásházy pedig – szerencsésen kiegészítve egymást – kiváló szervezőképességével tűnt ki. Balásházy egyik vállalkozásában, a pesti mintára létrehozott helybeli kaszinó üzemeltetésében Kossuth volt a legfőbb segítőtárs. Nem csoda, ha a haladásellenes erők mindent elkövettek megbuktatására. A helybeli urak 1832-ben fellármázták hitelezőit, csődbe juttatták; el kellett hagynia a megyét. Az *adófizetők állapotjáról* szóló újabb röpiratát pedig a cenzúra veszedelmes műnek találta, s nem engedte megjelentetni. „Felforgató” hírébe keveredett. Ezért fordult el a politikától viszonylag fiatalon. Félelme a hatalomtól s félelme a forradalomtól politi-

kai pályáját derékba törte. Az 1847 elején Debrecenben publikált *Politikai és státus-gazdasági nézetek* című röpirata az „alkotmányos”, „törvényes” kereteket sűrűn hangoztatva jóformán visszhangtalan maradt, nézetein átlépett a történelem.

Kezetben a külföldi agrártudományi munkák átültetését tartotta fő feladatának. Első két munkája (1824, 1826) a juhtenyésztés korszerű ismereteit propagálta. Ez volt a téma első korszerű magyar nyelvű kézikönyve. Jóval szélesebb körben vált ismertté következő nagy munkája, *Az okos gazda*, amely 1830-ban, Pesten jelent meg. Műve valójában ismeretterjesztő formában megírt eredeti alkotás, népszerű nyelvezetű mezőgazdaságtan volt. Okkal választotta 1830-ban (megalakulásakor) rendes tagjává a Magyar Tudós Társaság (a későbbi MTA), s lett alapító tagja az Állattenyésztő Társaságnak. Három évvel később újabb könyvet publikált a juhtenyésztés témaköréből. Debrecenbe kerülve nagy lendülettel fogott munkához. 1838-39-ben itt jelent meg az elsónél jóval alaposabb, átfogóbb kétkötetes munkája (*A háztartás és mezei gazdaság tudománya*), amely az agrártudomány, a mezőgazdasági üzemtan valamennyi alapkérdésével foglalkozott. Első kötetében a birtokszerzés és eladás, a házi kezelés és haszonbérbeadás előnyeit, hátrányait, a gazdasági fejlesztés módjait, a mezőgazdasági hitel és a gazdák kereskedelmi tömörülésének jelentőségét taglalta. Részletesen foglalkozott azzal, hogy milyen egyéni tulajdonságokkal kell rendelkeznie a jó gazdának, milyen módon lehet talpra állítani a válságos helyzetbe került, vagy éppen hanyatló gazdaságot. A mű második kötetében a korábbi „okos gazda” anyagát bővítette tovább, kiegészítve azt a szőlészet-borászat és az erdészet hasznos tudnivalóival. A mű első kötetét az Akadémia nagydíjban részesítette.

Két év múlva, 1841-ben a tagosítások jelentőségéről, a gazdálkodás belterjessé tételében játszott szerepükről írt könyvet. Élete végén két könyvet jelentetett meg. Az egyik a pincegazdasággal és a borke-rekedelemmel (1856), a másik a tagosítás végrehajtása körül adódó akadályokkal foglalkozott (1857).

Balásházy tudományos és ismeretterjesztő tevékenysége egyfelől a külföldi, főként a német szakirodalomra, másfelől a nagy hazai elődök: Mitterpacher Lajos (1734-1814), Pethe Ferenc (1763-1832) és Nagyváthy János (1755-1819) munkásságára, végül személyes tapasztalataira támaszkodott. A mezőgazdaság jövőjét ő is a belterjességre való fokozottabb átállásban látta. A belterjesebb mezei gazdálkodás kulcskérdésének az állattenyésztés fejlesztését, a tagosítások végrehajtását, végül az agrárismeretek rendszeres elterjesztését tartotta. Azt vallotta, hogy a belterjesedő állattartásban a mi viszonyaink között helyet kell biztosítani a legeltetésnek is, mert állattenyésztésünk „a gyepre való támaszkodás nélkül a legingatabb alapra helyeztetnék.” Ezért a legelők feltörése, a növénytermesztés kiterjesztése csak mérsékelt ütemben valósítható meg, az ugar felszámolását viszont sürgős teendőnek tartotta. Korszerű növénytermesztés csak a váltógazdálko-

dás alkalmazása révén lehetséges. Ennek legfőbb akadálya azonban az egyéni birtoklás hiánya, a földek szétszórtsága, és a nyomásos gazdálkodás. A szabad váltógazdálkodás csak úgy valósítható meg, ha „a magán elkülönözött birtoki használat biztosítva van.” A mezőgazdaság fejlődése elodázhatatlanul megköveteli a tagosítás keresztülvitelét, törvényes rendezését. Külön kiemelte: rendszeres trágyázás nélkül a váltógazdálkodás elképzelhetetlen. Hangoztatta, hogy kalászos növény után soha ne kalászos, hanem takarmány- vagy kapásnövény következzen. A váltógazdálkodásnak agrobiológiailag az a jelentősége, hogy „egyik növény a másiknak mintegy megkészíti a földet; olyan secretiokat (kiválasztásokat) hágy maga után a földben, mely az utána következőnek táplálatul szolgál.”

A legeltetéssel párosított váltógazdálkodást, amit „rendezett legelőjű magyar váltógazdaság”-nak nevezett, a korszerű magyar mezőgazdaság Balásházy által alkotott rendszerének kell tekintenünk. Nézetei valójában átfogták a termelés átalakítását biztosító belső és a mezei gazdálkodás előrehaladását segítő külső feltételek valamennyi fontosabb elemét. Ezért lehet Balásházy Jánost is a polgári agrárfejlődésért küzdő nemzedék egyik kimagasló alakjának tekintenünk.